

**ÂŞIK ŞENLİK'İN DİVANİLERİNDE İYİ-KÖTÜ ANTAGONİZMASININ
PEDAGOJİK VE MORAL SÖYLEME DÖNÜŞMESİ**
**Good and Evil Antagonism Changing Into Pedagogic and Moral Speech in
Aşık Şenlik Divanies**

Adem BALKAYA

Yrd. Doç. Dr.; Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı
adembalkaya81@hotmail.com

Özet

Aşıkların önemli misyonlarından biri içerisinde buldukları toplumu moral değerler açısından iyi ve doğruya kanalizetmektir. Bu durum kendilerini mirasçıları saydıkları geleneğin aşıkta beklediği bir olgudur. Bu nedenle aşıklar ferdi heyecan ve lirizm yanında sosyal konularda da şiirler oluştururlar. Her konunun rahat işlenebildiği türler vardır. Özellikle eğitim, nasihat, telkin, din vb. konular divani türü içerisinde işlenir ve usta aşıklar divanilerini genelde bu konular etrafında oluştururlar. Türün icra bağlamı da bu konuların işlenmesi ve toplum tarafından kabul görmesine imkan hazırlar. 19. Yüzyılın en önemli temsilcilerinden biri olan Aşık Şenlik de divanilerinde moral değerleri ve onların karşıtlarını göstererek dinleyici için kimi telkinlerde bulunarak bir tür pedagoji eğitmenliği yapmıştır. Bu çalışmada Aşık Şenlik'in divanilerinde zıtlıklar üzerinden kurduğu dikotomi ile topluma sunulan moral değerler üzerinde durulacak ve bu yolla bir aşığın toplumsal misyonlarına dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Aşık Şenlik, Divani, Moral Söylem.*

Abstract

One of the important missions of folk poet is to canalize the society the right way in terms of moral values. This is a fact that the tradition asks the folk poets to do, which they consider themselves the heirs of it. Therefore, the folk poets also compose poetry about social issues besides their personal excitement and lyricism. There are types that every subject can be discussed. Especially, instruction, advice, inspiration, religion etc., are treated in divani and master poets compose their divanies about these subjects. Rendering the type leads up to being treated and accepted these subjects by the society. In his divanies Aşık Şenlik, who is one of the most important representatives of 19th century, has also performed a pedagogic coach presenting moral values and their contrasts inspiring in some ways. In this study, the dichotomy constituted on contrasts presenting moral values in Aşık Şenlik divanies will be emphasized and by this way social missions of a folk poet will be displayed.

Keyword: *Aşık Şenlik, Divani, Moral Speech*

GİRİŞ

Edebi metinler kodları okuyucu/dinleyici tarafından bilinen üst bir dille oluşturulurlar. Bu ortak kodlar bireye içinde yaşadığı toplum tarafından çevre şartları ve eğitim süreçleri de dâhil olmak üzere kimi farkındalıklar sayesinde doğal yollardan verilir. Böylece aynı toplumu, çevreyi, eğitimi veya kültürü paylaşan bireyler arasında kendiliğinden bir üst dil oluşturulur. Edebi metinler malzemelerini bu çevre veya kültürden alarak bu kodlar etrafında birleştirip sunarlar. Bu dili anlamamanın yolu o kültürü teneffüs etmekle doğru orantılıdır. Şair veya yazarlar hem kaynak hem de dayanak olarak bu kültürü kullanırlar. Âşıklar bu kültürün içerisinde bulunmakla beraber yayma, sonraki nesillere aktarma, geliştirme veya dönüştürme gibi görevleri de icra ederler.

Söz, kültürü aktarır ancak bu aktarımın en verimli veya en etkili şekli sözün belagatinin yanında söze giydirilen farklı elbiselerdir ki bu elbiseler çoğu zaman kumaşını müzikten alırlar. Sözün icrasında kullanılan uzam ve müzik sözün tartışılmaz kudretini artırır. Bu durum âşıkların şiirlerinin toplum içerisindeki etkisinin en güzel izahıdır. Müzik eşliğinde ve özel bir mekânda gerçekleşecek bir fasıl dinleyicide istenen her türlü etkiyi yaratır. Bu gizli silah toplumu eğitmede, ona moral değerleri aşılama da etkin bir şekilde kullanılır.

Şiir metinler arasında üzerine en çok sorumluluk alabilen türlerden biridir. Şiirler maksatlı olarak sosyal bir görevi yerine getirmek üzere oluşturulabilirler. Örneğin Anglo-Sakson yazıt ve ilahilerinin bazılarının büyü yapmak, kişileri nazardan korumak, hastalıkları tedavi etmek, kötü ruhlardan kurtarmak veya günlük meseleleri halletmek üzere yazıldığı bilinmektedir.¹ Şiirin kökenine inildiğinde ilk ortaya çıkışını dinî ayinlere ve sosyal olaylara borçlu olduğunu görürüz. Bu olayların hemen bütününde hem müzikal hem de mekânsal bir değer olduğu aşikârdır. Kısaca müzik, bütün yönleriyle uzam, sözün icrası vs. gibi özellikler şiirin/sözün toplum üzerindeki etkisini belirler. Âşıklar da çoğu zaman şiirlerini özellikle bu açıdan sosyal bir pedagoji veya moral eğitimi için kullanırlar. Kimi şiir türleri bu eğitim için daha elverişli olduğundan moral söylem en çok bu türlerde konu edinilir. Divan/divanı bu türlerin başında gelir.

Divan/divanı, 16. yüzyıldan itibaren halk şairleri arasında aruzun [fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün] veya hece ölçüsünün 15'li kalıbıyla (çok azı

¹ ELIOT, T. S. 2007: **Edebiyat Üzerine Düşünceler**, (çev. Sevim Kantarcıoğlu), Paradigma Yayınları, 182, İstanbul.

16) farklı konularda, kendisine mahsus havalar eşliğinde, âşık meclislerinin başlangıcında okunan âşık şiiri türüdür. Divan/divaniler âşıklar tarafından seslerinin anahtarı olarak nitelenen ve meclisin kapısını açan şiirlerdir. Âşık programına başlarken divani ile bir tür ses akordunu yapar. Türün ortaya çıkışı Şah İsmail Hatayî'nin saray meclislerine kadar götürülür. Hatayî kendisi de hece ölçüsü ile şiirler yazan ve saray meclislerine âşıkları davet eden ilk devlet yöneticisidir. Âşıklar saray meclislerinin başlangıcında Hatayî'nin gazellerini saz eşliğinde terennüm etmişler ve bu gelenek diğer meclislerde de devam etmiştir.²

Divaniler ister aruzlu ister heceli olsun hacimli şiirlerdir ve âşıklara önemli konuları işleme fırsatı verirler. Daha çok didaktik, telkin edici, öğütleyici şiirlerdir. Meclislerin açılışında henüz dikkatler dağılmamışken pedagojik açıdan iyi değerlendirilir ve dinleyiciler yönlendirilir. Bu durum bu şiirlere farklı bir misyon verir. Ayrıca usta âşıkların karşılaşmaları, birbirlerini sınamaları –ki bunlar da dinleyiciyi üst düzeyde bilgilendiricidirler- divani türünde yapılır.

“Âşık tarzı” diye nitelediğimiz sistemleşmiş geleneğin 16. asır itibariyle özellikle İstanbul'da 1550'li yıllarda ilk kahvehanelerin açılması ile ortaya çıktığı kabul görmektedir.³ 17. Yüzyılda Kayıkçı Kul Mustafa, Ercişli Emrah, Âşık Ömer, Gevheri gibi isimler boy gösterirken 18. yüzyıla gelindiğinde âşık edebiyatında bir gerileme görülür. Bu yüzyılda kendisinden önceki ve sonraki yıllarda olduğu kadar güçlü âşık isimlerine de rastlamıyoruz. Bu asırdaki gerileme çok farklı sebeplerle izah edilebilir.⁴ 19. Yüzyıl âşık edebiyatı için yeniden bir dirilme ve canlanma asrı olmuş yeniden güçlü isimler yaşamıştır. Erzurumlu Emrah, Dertli, Seyrani, Şem'i, Şenlik, Sümmani, Bayburtlu Zihni, Ruhsati ilk akla gelen büyük âşıklardır.

Âşık Şenlik, 1850/3-1913 yılları arasında yaşamış, kendisine kadar ulaşan âşık tarzı şiiri bir adım daha öteye taşımış 19. asrın üstat âşığıdır.

² Daha geniş bilgi için Bkz. BALKAYA, A. 2011: **Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Divani Türü Üzerine Bir Araştırma** (Basılmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

³ Bkz. ÇOBANOĞLU, Ö. 2007:**Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul**, 3F Yayınları, İstanbul.

⁴ DÜZGÜN, D. 2011: “**Âşık Edebiyatı**”, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, (Ed. Öcal Oğuz), Grafiker Yayınları, 293-294, Ankara; OĞUZ M. Ö. 1997: “**Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının XVIII. Yüzyılı**”, Milli Folklor, S. 37, s. 36-38.

Özellikle doğuda birçok âşığın yetişmesinde ve âşık tarzı şiir geleneğinin en azından bir asır daha yaşamasında rolü büyüktür. “*Âşık Şenlik bir meclis, cemiyet, toplum adamıdır. İçinde yaşadığı toplumu oluşturan insan yapısını ve toplumsal değerleri gayet iyi bilmektedir. Bu yönüyle toplumsal çözülmeye karşı koyacak değerlerin yaşamasında; millî moral değerlerin yüksek tutulmasında etkin rol oynamıştır.*”⁵ Şenlik’i ön planda tutan başka bir özellik olarak da gelenekte “*çıraklık geleneği içinde, birbiri ardınca yetişen âşıklar tarafından, odak hüviyetindeki usta âşığa bağlılık duyarak, ona ait üslup, dil, ayak, ezgi, konu, hatıralar ve hikâyelerin devam ettirildiği mektep*”⁶ olarak tanımlanan âşık kolları arasında kendi adıyla bilinen bir kol geliştirmiş olmasıdır. Bu da geleneğe yapılan katkılar arasında mutlaka hatırlanması gereken bir husustur.

Şenlik aynı zamanda badeli bir âşıktır. Bade içme aslında mitolojik kökenli süt içme motifi ile örtüşmektedir. Süt emme yolu ile inisiyasyondan geçen bir şaman bulunduğu durumdan bir üst duruma geçer. Hatta çoğu zaman ya bir dağ ya da bir ağaç tarafından emzirilir. Bunun yanında Oğuz’un bir kez süt emip bir daha emmemesi onu erginleştirir. Başka bir destanda kaybolmakta olan bir milletin soyu kurttan süt emme ile yeniden var olur. Örnekler daha da çoğaltılabilir ancak önemli olan bulunulan durumdan bir üst duruma geçişte böyle bir emmenin veya içmenin görülmesidir ki Şenlik’de bade ile bu sütü emmiş ve olağanın üstüne çıkabilmiştir. Badeli olmanın kendisine yüklediği kimi misyonların, yetiştiği ortamın ve inancının etkisi ile şiirlerinde moral değerler oldukça fazladır. Şiirlerinde görülen bu moral değerler genelde iyi-kötü, yanlış-doğru gibi antagonizmalar üzerinden didaktik bir söyleme dönüşmüş ve dinleyici-icracı âşık bağlamında pedagojik bir iyileştirme amacı güdülmüştür. Belki bu durumu âşığın geldiği geleneğin arkaik köklerinde aramak gerekir. Zira Köprülü âşıkların en ilkel hallerinde dahi toplum içinde üstlendikleri vazifeleri sayarken onların bu yönlerine de dikkat çeker. Fuat Köprülü’ye göre, “*sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik gibi birçok vasıfları, kendilerinde toplayan bu adamların, halk arasında büyük bir yer ve ehemmiyetleri vardı. Muhtelif zaman ve mekânlarda bunlara verilen ehemmiyet derecesi, kıyafetleri, kullandıkları musiki aletleri, yaptıkları işlerin şekli tabii değişiyor, fakat semadaki mabutlara kurban sunmak, ölünün ruhunu yerin dibine göndermek, fenalıklar, hastalıklar ve ölümler gibi fena cinler tarafından gelen işleri önlemek, hastaları tedavi eylemek,*

⁵ ALTINKAYNAK, E. 2000: “**Âşık Şenlik Şiirlerinde Mizah ve Hiciv**”, *Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları*, 11, Ankara.

⁶ KAYA, D. 2000: **Âşık Edebiyatı Araştırmaları**, Kitabevi Yayınları, 13-23

*bazı ölülerin ruhlarını semaya yollamak, hatıralarını yaşatmak gibi muhtelif vazifeler hep ona aitti*⁷ Âşığın bir görevi de topluma yön verme ve doğru olana yönlendirmedir. Şenlik bu durumu genellikle zıtlıklar üzerinde kurar. Bir taraftan kötü olanı gösterirken hemen beraberinde iyi olanı sunar. Tercihini çoğu zaman dinleyiciye bırakmaz ve doğrudan ne yapması gerektiğini söyler. Divanilerinin birine şu şekilde başlar:

Manasız mantıksız sözü bilmenin faydası ne
Az annayıf çoh söyleyif gülmenin faydası ne
Ehdibar dediğin elde bir muhalif şişedir
Beyhude galdırif daşa çalmanın faydası ne

Mitik anlatılardan dini söylemlere kadar hemen her şeyde en başta sözü görürüz. Yaratım veya idare söz ile başlar, yazıya aktarılsa dahi her okuyan onu yazıdan söze dönüştürmek suretiyle anlar. Sözün bu kadar gücü varken Jacques Ellul, hiçbir şey söylemeksizin konuşmanın da sözü bitirdiğini iddia eder.⁸ Söz güçlüdür ancak boş yere sözü kullanmanın hiçbir faydası olamaz. Bu nedenle kimi sözler üzerlerine farklı unsurlardan veya farklı renklerden elbiseler dikilerek veya bir dramaturgun elinde sahnelenmek üzere hazırlanan dramalara dönüştürülerek servis edilir. Elde olan böyle bir kudretin doğru kullanılması için Âşık Şenlik de moral değerlerden örülü bir elbise ile şiir halinde bu durumu izah eder. Herhangi bir faydası olmayan, işe yaramayan bilgi, insan için bir yükür. Kişinin üzerine vazife olmayan işlere girişmesi, kendisini ilgilendirmeyen bilgiye ulaşması, gereksiz konuşması aynı zamanda inanç gereği hoş karşılanmaz. Bu durumun arketiplerini inanç sisteminde ve Şenlik'in şiirlerinin beslendiği kaynaklarda aramak yerinde olacaktır. Çok konuşmak ve çok gülmek İslâm inancında kabul görmeyen davranışlardır. Çok gülenin ve çok konuşanın toplum içerisinde tarifi kişiden kişiye değişmez, ortak bir kanı halindedir ve olumsuzdur. Özellikle kimi ayetlerde az gülmenin emredilmesi, - *"Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz"*, *"Kazandıkları günahın cezası olarak artık az gülsünler çok ağlasınlar"*⁹ Şenlik'e bu ifadeleri kullanma fırsatı verir. Çok gülüp çok konuşma yanlısının karşılığı az gülüp az konuşmadır.

⁷ KÖPRÜLÜ, M. F. 2004: **Edebiyat Araştırmaları 1**, Akçağ Yayınları, 71-72, Ankara.

⁸ ELLUL, J. 2012: **Sözün Düşüşü**, (Çev. Hüsamettin Arslan), Paradigma Yayınları, 197, İstanbul.

⁹ YAZIR, M. H. 2009: **Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali**, Bağımsız Yayıncılık, (Necm/60;Tevbe/82), İstanbul.

Aslında sayılan bu özellikler kişiyi itibarlı hale getirecektir. Çok gülüp çok konuşmanın karşılığı itibarın elden gitmesidir.

Dilde tekbir kabul olmaz niyaz-ı mağfirete
Kalpde tasdik eylemekdir sıdk ile ehdikata
Âb-ı umman gırağında baş eğif ibadete
Türâbdan teyemmüm edif gılmanın faydası ne

İnsanda duygunun ve inancın asıl yaşandığı yer kalptir. Özellikle iman etmek sadece dil ile onu söylemek değil aynı zamanda kalp ile de tasdik etmektir. Bu durum yine ayetlerde geçer. *“Bedeviler "İnandık" dediler. De ki: Siz iman etmediniz, ama "Teslim olduk" deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allah'a ve Resûlüne itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”*¹⁰ Şenlik bu durumu iyi bildiğinden insanları da bu konuda uyarma gereği duyar. Şiirin devamında yine teyemmüm örneği vererek bir ikazda bulunur. Zira teyemmüm yapabilmek için bazı şartların oluşması gerekir.

Biçare fervane bilmez kasd-i sitem olanı
Garaz-ı gazap semtine can u başnan dolanı
İsde seni isdiyeni tanı gadir bileni
Hürmetsiz teklifsiz yere gelmenin faydası ne

Burada da ülkü değer- karşı değer ikilemi kadir bilen ve kendini isteyenle dost olmak veya olmamak üzerine kuruludur. Şenlik insanlara başkalarına dost olma veya güvenme konusunda bazı telkinlerde bulunur. Ayrıca *“çağrıldığıın yere erinme, çağrılmadığıın yere görünme”* atasözü üzerinden de mekânsal bir doğrulama yapmaktadır. Kelebek gerek narinliği gerekse sadakati ile şiirlere konu edinilir. Sadık ve canını bu uğurda verebilecek âşığın sembolüdür. Bu bağlılık doğru yola olduğu gibi inat edilen yanlış yol için de geçerlidir. Kelebeğin seçme şansının olup olmadığı yaratıcıya ve kelebeğe verilmiş olana bırakılmalıdır ancak akıl veya muhakeme özelliği olan insan için bu sadakat ve bağlılık doğru yola olmalıdır. Oluşturulan ve saygı duyulan bu metaforunda her birey kelebek olmayı seçebilir ancak Şenlik'in istediği *biçare* olmayan insanın bulunacağı yeri doğru seçmesidir.

İlaca ne lüzüm olur başa gelen gaderin

¹⁰ YAZIR, 2009: Hucurat/14

Haşre dek acısı getmez ihdiyacı kaderin
El içinde şöhret oluf şerafetli pederin
Mülkünde nahalef evlat galmanın faydası ne¹¹

Kader üzerinde en çok konuşulmuş olunmasına karşı hala daha çözülememiş konulardan biridir. Yazılan mı yaşanmaktadır yoksa yaşanan mı yazılmaktadır? Her iki soruya verilecek cevaplar yeni soruları doğuracaktır. Ancak kader, her şeyin, insanın, Tanrı'nın, varlığın veya kozmosun bile ilk halini veya yaratılışını konu edinen mitlerde, fertlerin hayal dünyasından çıkıp kolektife ait olan ve anonimleşen masallarda veya hikâyelerde dahi kendilerini oluşturan aklın dahi peşinen ve itiraz etmeden kabullendiği bir olgudur. (Demeter'in kızı Persephone, Hades tarafından kaçırılır ve tekrar yeryüzüne çıkarırken bir nar tanesi yedirilir ve ebediyen yer altına mahkûm edilir. Her şeyi oluşturacak veya yaratacak olan tanrıların bu durumu kabullenmeleri; Gilgameş'in Enkudu'yu veya yolculuğa çıkmayı kabullenmesi; Ak Ene'nin öğrettikleri, ateşin insanlara armağan edilişi, yedi yıl yedi ay yedi gün yedi saat uzaktaki sevgilinin resminin rüyada âşığa gösterilmesi kaderdir.) Her şeyi değiştirme kudreti ola tanrılara dahi sınırı koyduran, onları böyle bir söylence de anlatanın tecrübeleridir. Bu durum yaşam cevherini elinde bulunduran herkes için geçerli olduğundan Âşık Şenlik bu önemli noktayı tekrar hatırlatma gereği duymuştur. Kaderde olana razı olmak ve davranışları bu kabuller ekseninde düzenlemek gerekir.

İkilem hayırlı evlat ile hayırsız evlat üzerindedir. Evlat babanın adını taşıyacak, mülkünü koruyacak ve geliştirecektir. Ancak tüm bunlar hayırlı bir evladın yapacağı işlerdir. Aynı durum ile ilgili Dede Korkut hikayelerinin girişinde ilginç ifadelerle rastlamak mümkündür. “*oğul atanın yetiridür, iki gözünün biridür. Devletlü oğul kopsa ocağının közidür..... Ata adını yöritmeyen hoyrad oğul ata bilinden inince inmise yig, ana rahmine düşünce düşmese yig. Ata adın yöridende devletlü oğul yig.*”¹² Evlat baba veya annenin ölümsüzlüğü veya başka bir açıdan yeniden dirilişidir. Bir sonraki

¹¹ ALPTEKİN, A. B.-COŞKUN, N. 2006: **Çıldırli Âşık Şenlik Divanı (Hayatı, Şiirleri, Atışmaları ve Hikâyeleri)**, Çıldır Belediyesi Yayınları, 105, Ankara; ASLAN, E. 2001: **Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı-Şiirleri-Karşılaşmaları-Hikâyeleri**, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 151, Diyarbakır; AŞIKOĞLU, İ. 1964: “**Âşık Şenlik'in Şiirleri (III)**”, Türk Folklor Araştırmaları, S.174, 3288-3289; ASLAN, E. 1975: **Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin- Sözlük)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 130-131, Ankara.

¹² ÖZSOY, B. S. 2006: **Dede Korkut Kitabı (Transkripsiyon-İnceleme-Sözlük)**, Akçağ Yayınları, 48-49, Ankara.

nesil öncekinin devamı ve mirasçısıdır. Çocuk sahibi olmak veya olmayı dilemek –ki halk hikâyelerinin veya masalların asıl izleklerinden biri belki birincisidir- ölmek veya yitip gitmek istemeyen insanın yenilenme veya ölmeme arzusunun bir sonucudur. Her halükarda evlat ailenin ölümsüzlüğü ve yenilenmesi olduğu ve bir öncekini mutlak sürdürdüğü için dikkat etmelidir. Çünkü kendi için toplumdaki alacağı her türlü olumsuzlama geçmişi için de geçerli olacaktır. Şenlik kötü/olumsuz/hayırsız evlattan bahsedip tersini istemektedir.

Aşağıda mert ve namert zıtlığı şu şekilde işlenmiştir:

Ey Rabbim bu dünyada namerdi şad eyleme
Merdi gözden cüda salıf gönülden yad eyleme
Möhübbetli müminleri sahla öz penahında
Mahşer günü mücrim edif galbini od eyleme¹³

Şenlik mert-namert zıtlığı üzerinde Allah'a dua ediyor ve ondan namertleri güldürmemesini, şad etmemesini istiyor. Allah'tan mert içinse tam tersi olarak kendisinden ayırmamasını istemektedir. Karşıtı olan mümin olmayanları söylemese de müminler için de dua etmektedir. Yine Dede Korkut mukaddime bölümünde “*Er namerdin er nakesin ozan bilir*” (Oğuz 1998) der. Âşıklar toplumu en iyi tanıyan ve fertleri ayırt edebilen sanatkarlardır. Yine mert- namert, Şenlik veya Şenlik özelinde âşıklık geleneğinin beslenme kaynaklarına götürmesi açısından önemli bir ikilemdir.

Namertlerin kanadıyanan uçmam Allah Kerimdi
Coşkun suya köprü olsa geçmem Allah Kerimdi
Teklif etse yiyebilmem namertlerin nanını
Suyu ab-ı keşer olsa içmem Allah kerimdi¹⁴

Yukarıdaki şiirinde de Şenlik, namert olanlara karşı kendi şahsında dinleyiciye nasihat etmektedir. Onların sözü ile hareket edilmeyeceğini, ekmeklerinin yenmeyip sularının içilmeyeceğini, onların yardımı ile bir yere gidilemeyeceğini söyler. Âşığa bunu söyleten bağlam muhtemeldir ki yaşadığı çevrede gördüğü veya tecrübe ettiği durumlardır. Zira âşığı hele de Şenlik gibi bir ustayı içinde yaşadığı toplumdan ayrı düşünmek doğru değildir. Bütün sanat dallarında olduğu gibi âşıkların da konularını, şiir tür

¹³ ALPTEKİN-COŞKUN, 2006: 104

¹⁴ ALPTEKİN-COŞKUN, 2006: 110

ve şekillerini belirleyen en önemli paradigmalardan biri içinde yaşadıkları toplum, o toplumun hayata bakışı, sosyal hiyerarşi anlayışı, olumlu veya olumsuz kabulleri, tarihi süreçte yaşadıklarıdır. Bu kadar değerli vaatleri ve özellikleri olsa dahi âşığı ve onun telkin ve ikazları ile toplumu namertten uzaklaştıran yaşanan tecrübeler olmalıdır.

Çok kimseyi vatanından atar gurbete felek
Çok kimseyi sevdiğinden bırakır cüda felek
Her kim diyer ben gülersem onunda binası yok
Bir gün olur devrin döner yandırar oda felek¹⁵

Âşık burada “*ne oldum değil ne olacağım demeli*” atasözüne atıfta bulunur gibi feleğin, kimi yarın ne hale getireceğinin belli olmadığından hareketle insanın şu an ki durumu ile bir karara varmamasını, bir kez daha düşünmesini istemektedir.

Şenlik başka bir şiirinde kendi gönülünü muhatap alarak onun nezdinde bütün insanlara şu öğütlerde bulunur:

Ey gönül sıtkınan yalvar ol Gani Mevla'ya sen
Al abdesti kıl namazı daim dur gıbleye sen
Hak Teâla gulunu sınar sakın sen olma asi
Sabır eyle Hak'tan gelen her türlü belaya sen

Şenlik, her ne kadar mutasavvıf bir âşık olarak kabul görmese de¹⁶ tasavvufi anlayışı özümsemiş ve bunu şiirlerinde başarı ile işlemiş bir âşıktır. Sabır, bela, sınanma, gönül tasavvufi inancın temel unsurları arasındadır. Bela, zor, güç, gam, keder, başa gelen olmayacak kötü iş vb. durumlar için kullanılır. Özellikle edebi anlamda sevgilinin her türlü tavrı, edası, nazı âşık için bela sayılır. Tasavvufi manada ise bela, kulu imtihan için, olmaz işlerden geçirmedir. Kişi başına her ne gelirse gelsin bunun Allah'ın takdiri olduğunu bilmeli ve her türlü belaya sabretmelidir. Murada ancak belaya karşı sabır edenler erecektir. Bu durumun farkında olan âşık bu moral değeri hemen didaktik bir amaca dönüştürerek dinleyiciyi uyarır. Zaten şiirde Mevlâ “Gani” sıfatıyla anılmaktadır. Eğer sıdk ile yalvarılır, ibadet edilir ve sabır gösterilirse her türlü murada erilecektir.

¹⁵ ALPTEKİN-COŞKUN, 2006: 112

¹⁶ TORUN, A. 2000: “*Tasavvufun Gölgesinde Çıldırılı Âşık Şenlik*”, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Yoksulluh da ibadettir eğer sabır eylersen
İncitme Hakk'ın gulunu doğru kelâm eyle sen
Günde beş vahit namazda marifetin dilesen
O vahit dahil olursun cennet-i alaya sen

Yoksulluğa sabretmek, yalan söylememek, kimseyi incitmemek ve ibadeti tam yapmakla kulun varacağı yer cennettir. Âşığa bunu söyleten, âşığın mental bağlamda edindiği hikmetlerdir. Zira yoksulluk yani fakr aynı zamanda fahr'dır. Bu manada fakr, “ *zâhiri olarak yoksul bir hayat süren, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinen, alçak gönüllü olan, nefesine düşkünlük göstermeyen, Tanrı'dan gayriyi düşünmeyen ve kendini Tanrı'ya veren kişi*”dir.¹⁷ Seyr-i sülûk mertebelerine erişmede bu durum aşılması gereken önemli bir merhalelerdir. Her türlü yokluğa karşı sabretmek ve her şeyi yalnız Allah'ta bulmak fakrın diğer adıdır. Şenlik cenneti kazanmada bu merhaleyi atlamak gerektiğinin farkındadır.

Mağrur olma deli gönül gonuş her gede ile
Ülfet etme bu dünyada asılsız edna ile
Sen çalış ki dost olasın bir ulu dalda ile
Cüda düşüf vatanından hor bahma sılaya sen

Sabrın tam tersi gurur ve kibirlenmedir. Köle veya efendi ayrımı yapılmaksızın herkes ile konuşulabilmelidir. Ancak bayağı, adi olanla yapılacak konuşma boştur. Şenlik burada zıtlığı köle-efendi ve edna-edna olmayan arasında kurarak tercihi de dinleyiciye bırakmadan bir telkinde bulunmaktadır. Müspet olmak koşuluyla köle ile de efendi ile de pekâlâ konuşulabilir ancak eğer muhatap konuşmayı gerektirecek olgunlukta değilse bu durumdan kaçınılmalıdır.

Şenlik diyer meyil verme bu dünyanın malına
Çihma Hakk'ın dergâhından uyma şeytan feline
İblis'e yapışan gullar düşer tamu nârına
Doğruluh Hak kapısıdır başvurma hileyle sen¹⁸

Yukarıdaki zıtlıklar dünya-ahiret ve doğruluk-hile arasındadır. Dünya tasavvufi manada vefası olmayan, kararsız, acı ve ıstırapın yaşandığı mekândır. Ayrıca burası yaratıcının bir tecellisi olduğundan ayna gibi de

¹⁷ GÜZEL, A. 2007: **Ahmet Yesevî'nin Fakr-Nâme'si Üzerine Bir İnceleme**, Öncü Kitap, 71, Ankara.

¹⁸ ALPTEKİN-COŞKUN 2006: 120-121; ASLAN, 1975: 125; ASLAN, 2001: 145

düşünülür. Dünya üzerinde yaratılmış olan her şey yaratanın bir tezahürü olarak algılanır. Üzerinde en çok durulan tarafı ise dünyanın kısa oluşu, bir imtihan yeri özelliği taşıması ve geçiciliğidir. Bir imtihan yeri olarak düşünülen dünyada aslolan, buraya itibar etmemek, ebedi tat ve lezzete, huzura ve her türlü rahatlığa erişmek adına dünyanın basit zevklerine kapılmamaktır.

Şeytan her an insanı doğru yoldan ayırmak için fırsat kollamaktadır. Asla ona kanılmamalıdır. Hile yaparak hiçbir şeyin elde edilemeyeceği aşikârdır. Bu nedenle insan ne elde edecekse onu doğrulukla yapmalıdır.

SONUÇ

Âşıklardan beklenen, mirasçı olarak devam ettirdikleri geleneğin bütün özelliklerini taşımalarıdır. Bu bağlamda âşık sadece düğünlerde, kahvehanelerde veya daha değişik ortamlarda kurulan meclislerde sanatını icra etmekle yetinemez. Âşık unvanını almakla geleneğin kendisine yüklediği bir dizi ödev ve sorumlulukları da peşinen kabul etmiş sayılır. Bunlar arasında toplumun düzen ve hiyerarşisini sağlayan bir iç dinamik olarak yol göstericilik misyonu vardır. Özellikle usta/üstat kabul edilen âşıkların asıl vazifelerinin de bu olması gerektiğine inanılır. İçinde yaşadıkları toplumun moral değerlerini düzenleme, bir sonraki nesle intikal ettirme, bozulan veya bozulmaya meyilli durumlarda ikaz etme, toplumun her türlü olumsuzlukları tasvip ve olumsuzladıklarını yerme/reddetme âşıkların görevleri arasındadır. Şenlik şiirlerinde icra bağlamları dikkate alındığında özellikle divanilerinde bu misyonunu yerine getirme çabasına girmiştir. Fertler arası veya toplumun genelini ilgilendiren her türlü pratik veya hissi fenomen Şenlik tarafından dikotomik bir temellendirme ile ele alınmış biri olumlu diğeri olumsuz ikili antagonizmalarla mukayese edilip dinleyiciye sunulmuştur. Dinleyici bir olgunun her iki tarafını da görür ancak Şenlik tarafından ülkü değer olanı teşvik ve telkin edilir. Bu durum özelde bireyin pratiklerini veya moral değişimini gerçekleştirirken bir taraftan da fertlerin bir araya gelerek oluşturdukları sosyal yapıyı düzenler. Bu durum aynı zamanda âşıkların toplumsal misyonlarını göstermesi bakımından da güzel bir örnektir.

KAYNAKLAR

- ALPTEKİN, A. B.-COŞKUN, N. 2006: **Çıldırli Âşık Şenlik Divanı (Hayatı, Şiirleri, Atışmaları ve Hikâyeleri)**, Çıldır Belediyesi Yayınları, 105, Ankara.
- ALTINKAYNAK, E. 2000: “**Âşık Şenlik Şiirlerinde Mizah ve Hiciv**”, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, 11, Ankara.
- ASLAN, E. 1975: **Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin- Sözlük)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 130-131, Ankara.
- ASLAN, E. 2001: **Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı-Şiirleri-Karşılaşmaları-Hikâyeleri**, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 151, Diyarbakır.
- AŞIKOĞLU, İ. 1964: “**Âşık Şenlik’in Şiirleri (III)**”, Türk Folklor Araştırmaları, S.174, 3288-3289.
- BALKAYA, A. 2011: **Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Divani Türü Üzerine Bir Araştırma** (Basılmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- ÇOBANOĞLU, Ö. 2007: **Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul**, 3F Yayınları, İstanbul.
- DÜZGÜN, D. 2011: “**Âşık Edebiyatı**”, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, (Ed. Öcal Oğuz), Grafiker Yayınları, 293-294, Ankara.
- ELIOT, T. S. 2007: **Edebiyat Üzerine Düşünceler**, (çev. Sevim Kantarcıoğlu), Paradigma Yayınları, 182, İstanbul.
- ELLUL, J. 2012: **Sözün Düşüşü**, (Çev. Hüsamettin Arslan), Paradigma Yayınları, 197, İstanbul.
- GÜZEL, A. 2007: **Ahmet Yesevî'nin Fakr-Nâme'si Üzerine Bir İnceleme**, Öncü Kitap, 71, Ankara.
- KAYA, D. 2000: **Âşık Edebiyatı Araştırmaları**, Kitabevi Yayınları, 13-23
- KÖPRÜLÜ, M. F. 2004: **Edebiyat Araştırmaları 1**, Akçağ Yayınları, 71-72, Ankara.
- OĞUZ M. Ö. 1997: “**Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının XVIII. Yüzyılı**”, Milli Folklor, S. 37, s. 36-38.
- ÖZSOY, B. S. 2006: **Dede Korkut Kitabı Transkripsiyon-İnceleme- Sözlük**, Akçağ Yayınları, 48-49, Ankara.
- TORUN, A. 2000: “**Tasavvufun Gölgesinde Çıldırli Âşık Şenlik**”, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- YAZIR, M. H. 2009: **Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali**, Bağımsız Yayıncılık, (Necm/60;Tevbe/82), İstanbul.